
Ефикасност ангажовања противтерористичких јединица у зависности од примене средстава за привремено онеспособљавање

УДК: 323.28 : 061.92

Доц. др *Дане Субошић**

Применом средстава за привремено онеспособљавање у противтерористичким јединицама треба да се оптимизују варијанте њиховог ангажовања. Наведена оптимизација остварује се максимизацијом, односно минимизацијом функције циља, и то према одређеним критеријумима. У раду је објашњена оптимизација варијаната ангажовања противтерористичких јединица у зависности од примене средстава за привремено онеспособљавање, и то према критеријуму ефикасности, тј. успешности (који се максимизира).

Кључне речи: средства за привремено онеспособљавање, ефикасност, ефективност, економичност, противтерористичке јединице.

Увод

Циљеви¹ и критеријуми руководиоца за извођење појединих наменских задатака обједињени су тзв. *основним замислима*. При томе, основне замисли су синтеза циљева који желе да се остваре ангажовањем организационих целина (јединица) и критеријума као мерила за утврђивање степена остварења циљева. Конституенци основних замисли (циљеви и критеријуми) настају као последица дефинисања проблема у добијеном задатку. Само оформљење основних замисли у функцији је формирања варијаната, али и њиховог каснијег вредновања ради подношења у виду предлога, одабира оптималног, његовог претварања у одлуку и ангажовања снага према тој одлуци.

Безбедност као циљ противтерористичких активности може да се дедукује као безбедност грађана, противтерориста, лица против којих се средства принуде примењују, материјалних добара и окружења. *Безбедност грађана* је објективно стање заштићености њихових основних људских права и слобода а пре свега живота, здравља (теледни и психички склад), личног достојанства и њихове имовине од свих извора и облика угрожавања. Под појмом *безбедност противтерориста* подразумева се објективно стање заштићености њиховог живота и здравља за време обављања послова из њихове надлежности и слу-

* Аутор је запослен у Криминалистичко-полицијској академији у Београду.

¹ *Циљ* је вредност коју треба остварити или сачувати.

жбених задатака. *Безбедност лица против којих се средства принуде примењују* значи истоветно стање заштићености њихових основних људских права и слобода као и у случају разматрања појма *безбедности грађана*. Под појмом *безбедност материјалних добара* подразумева се објективно стање заштићености њихове структуре, ради исправног функционисања, од свих извора и облика угрожавања, док се под појмом *безбедност окружења* подразумева објективно стање заштићености животне средине.

Циљеви и критеријуми безбедносних ангажовања

Као циљ, безбедност се степенује по приоритету, па је приоритетан потциљ безбедност грађана. Остали потциљеви су по приоритету мање значајни али се такође разликују по приоритету. Потциљеви ангажовања противтерористичких јединица, изражени као: безбедност грађана, *противтерориста*, лица против којих се средства принуде примењују материјалних добара и њиховог окружења, мерљиве су категорије, које се могу степеновати као:

1) *најмање угрожена безбедност*, када нема штетних последица за лица, материјална добра и њихово окружење;

2) *мање угрожена безбедност*, коју карактерише осећање страха и несигурности због постојања реалне опасности од угрожавања безбедности;

3) *средње угрожена безбедност*, када има покушаја угрожавања безбедности, врећања достојанства личности и лакших телесних повреда, као и оштећења материјалних добара, односно њиховог окружења, због којих нису ван функције;

4) *више угрожена безбедност*, коју одликују тешко нарушавање здравља лица (тешке телесне повреде и теже нарушавање психичког здравља) и таква оштећења материјалних добара и њиховог окружења да више нису у функцији, али се након одређене интервенције могу обновити;

5) *највише угрожена безбедност*, са смртним последицама за лица, као и уништењем материјалних добара и знатном штетом у њиховом окружењу, због којих им се функције не могу обновити.

За разлику од циљева, *критеријуми* су мере достизања задатог циља и морају да имају квантитативно обележје (морају се бројчано изражавати).² Сваки критеријум је суштински значајан за процес формирања варијаната ангажовања противтерористичких јединица јер представља чинилац који утиче на ток и резултате тог процеса. За ангажовање противтерористичких јединица уобичајени критеријуми су

² М. Стојиљковић, *Процес доношења одлука*, Београд, 1975, стр. 88, наведено према: М. Миловановић, *Оптимизација рада команди оперативног нивоа на доношењу одлука за борбена дејства применом теорије одлучивања*, (докторска дисертација), ЦВШ ВЈ, Београд, 1996, стр. 207.

законитост и ефикасност. Док се *законитост* уважава на основу легитимности дефинисаног циља³ и начина његовог остварења,⁴ *ефикасност* се постиже одговарајућим односом *ефективности* и *економичности*.⁵

Ефективност је критеријум за степен остварења постављеног циља (безбедности) који се максимизира. У идеалном случају, степен безбедности који се остварује или чува ангажовањем противтерористичких јединица јесте потпуна безбедност објеката заштите. Ако то није могуће, потребно је да степен безбедности буде што је могуће виши.

Економичност је критеријум за трошкове који се минимизира. Тај критеријум у супротности је са претходним јер је редовно за виши ниво ефикасности неопходна мања економичност, тј. повећање трошкова. Синтеза ефикасности и економичности чини објективну меру оптимизације и изражава се следећим критеријумом.

Ефикасност је успешност, и представља однос ефикасности и економичности, због чега се максимизира. Раст успешности могућ је у обе димензије које чине наведени критеријум. Наиме, повећањем ефикасности и смањењем трошкова повећава се њихов количник (и обрнуто), што је резултат деловања наведених чинилаца.

Вредновање резултата формирања варијаната представља утврђивање степена задовољења критеријума при остварењу постављених циљева. Дакле, да би се разматрани процес могао реализовати, потребно је да се провери сагласност формираних варијаната и основних замисли команданата противтерористичких јединица. Само варијанте које у довољном степену задовољавају остварење циља према критеријумима којима се вреднују сврставају се у прихватљиве и подносе као предлог ради избора најбољег међу њима и његовог промовисања у одлуку. Прихватљивост варијаната у том делу текућег саопштења утврђује се на основу ваљаности формираних варијаната ангажовања противтерористичких јединица, при чему су њихова основна обележја недостатак и постојање примене средстава за привремено онеспособљавање. При том је прихватљивија она варијанта која је по уважавању принципа и задовољењу критеријума приликом остваривања обавезних потциљева – боља. У вези с тим је и решавање проблема избора начина вредновања прихватљивости варијаната ангажовања противтерористичких јединица.

³ На пример: „Легитиман циљ активности снага безбедности је лишење слободе лица које је објект потраге, а не живота, при чему евентуално лишење живота представља нежељену последицу легитимне интервенције овлашћених службених лица“ (интерна комуникација са Обрадом Стевановићем).

⁴ Начин, пре свега, опредељују коришћена средства (инструменти) и начин на који се она користе (технике). Дозвољено је коришћење само прописаних средстава, на прописан начин.

⁵ До тих критеријума долази се синтезом ставова наведених у: Б. Милосављевић, *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 466–479; Група аутора, *Менаџмент*, ФОН, Београд, 1996, стр. 342 и 343, и М. Миловановић, *исто*, стр. 207 и 208.

Оцена прихватљивости варијаната може се изводити на два начина: анализом „предности и недостатака“, и анализом „обавезно – пожељно“.⁶ Анализа „предности и недостатака“ обухвата сагледавање последица које ће наступити применом појединих варијаната. Последице се сврставају као повољне, неповољне и непознате, а што је више непознатих последица, то је већа неизвесност везана за последице остварења наведене варијанте.⁷ С друге стране, анализа „обавезно – пожељно“ изводи се на основу избора потциљева општег циља који се жели остварити сваком варијантом. Потом се потциљеви рангирају по значају⁸ и разврставају као „обавезни“, „пожељни“ и „пожељни мањег значаја“. Најзад, утврђује се која варијанта више одговара досезању сваког од потциљева, почев од обавезних, као најважнијих. Да би варијанта била потврђена као прихватљивија, потребно је да више одговара сваком обавезном потциљу⁹ према прописаним критеријумима.¹⁰

Табела 1

Критеријуми	1. Ефективност 2. Економичност 3. Ефикасност
Потциљеви по чиниоцима формирања варијаната	
Безбедност грађана	<i>Поређење варијаната по прихватљивости и ваљаности</i>
Безбедност припадника ППГ	
Безбедност лица против којих се примењују средства принуде	
Безбедност материјалних добара	
Безбедност окружења	1. Варијанте <i>без предвиђања</i> примене средстава за привремено онеспособљавање; 2. Варијанте <i>са предвиђањем</i> примене средстава за привремено онеспособљавање.

Будући да непознате последице постоје у свакој варијанти и да је рангирање потциљева по значају већ урађено, за оцену њихове допустивости погоднија је анализа „обавезно – пожељно“. Она се изводи у односу на сваку варијанту, које су подељене тако да њихово основно обележје чини врста средстава за привремено онеспособљавање која се у њима користи за онеспособљавање људи и материјалних добара. Свака од тих варијаната пореди се по прихватљивости с варијантом у којој није предвиђена примена средстава за привремено онеспособљавање.

⁶ Опширније у: М. Миловановић, *исто*, стр. 277.

⁷ *Исто*.

⁸ Опширније у: Д. Субошић, *Утицај несмртоносног оружја на варијанте ангажовања противтерористичких јединица*, (докторска дисертација), ВА ВССГ, Београд, 2004.

⁹ Опширније у: М. Миловановић, *исто*, стр. 277 и 278.

¹⁰ Видети табелу број 2. На њој је приказана повезаност средстава за привремено онеспособљавање и потциљева ангажовања противтерористичких јединица наведених по значају на основу критеријума који служе као мерила њиховог досезања.

Током ослобађања талаца обавезан потциљ ангажовања против-терористичких јединица јесте повратак безбедности отетим грађанима, па је потребно да се претходно довољно смањи безбедност лица против којих се примењују средства принуде. Пожељан потциљ је очување безбедности припадника противтерористичких јединица, док су пожељни потциљеви мањег значаја очување безбедности материјалних добара и животне средине. Ако је реч о заузимању запоседнутих објеката, обавезан потциљ је очување безбедности материјалних добара јер се тиме постиже и безбедност грађана који могу да буду угрожени њиховим општећењем, као и безбедност окружења. Да би се то постигло, неопходно је да се претходно угрози безбедност лица против којих се примењују средства принуде, што је начин да се приморају да обуставе активности. Пожељан потциљ је очување безбедности припадника противтерористичких јединица. У случају да је реч о задатку лишења слободе терориста и осталих категорија опасних криминалаца, редослед потциљева по значају исти је као у случају ослобађања талаца. Најзад, током задатака обезбеђења противтерористичке јединице потциљеви се деле по значају на исти начин као у случају заузимања запоседнутих објеката. Из те анализе може се закључити да је редослед потциљева по значају прави начин за систематизацију теорије у области утицаја средстава за привремено онеспособљавање на оцену прихватљивости варијаната ангажовања противтерористичких јединица (табела 2).

Табела 2

Задатак / Потциљеви по значају	Ослобађање талаца	Заузимање запоседнутих објеката	Лишење слободе терориста и осталих категорија опасних криминалаца	Обезбеђење
Обавезан	Угрожавање безбедности лица против којих се примењује принуда и повећање безбедности грађана	Угрожавање безбедности лица против којих се примењује принуда и повећање безбедности материјалних добара, њиховог окружења и грађана	Угрожавање безбедности лица против којих се примењује принуда и повећање безбедности грађана	Угрожавање безбедности лица против којих се примењује принуда и повећање безбедности материјалних добара, њиховог окружења и грађана
Пожељан	Безбедност припадника противтерористичких јединица	Безбедност припадника противтерористичких јединица	Безбедност припадника противтерористичких јединица	Безбедност припадника противтерористичких јединица
Пожељан, мањег значаја	Безбедност материјалних добара и њиховог окружења	—	Безбедност материјалних добара и њиховог окружења	—

Заједничко за све задатке током којих се ангажују противтерористичке јединице јесте чињеница да их иницирају лица против којих се примењују средства принуде. Безбедност осталих учесника (и поједи-

них чинилаца) у конкретној конфликтној ситуацији, између осталог, зависи од њиховог стања и воље. Како смањење безбедности лица против којих се примењују средства принуде спада у обавезне потциљеве, утицај средстава за привремено онеспособљавање на оцену допустивости варијаната ангажовања противтерористичких јединица разматра се почев од наведених потциљева, преко пожељних, до оних који су такође пожељни, али су мање значајни.

Ефективност варијаната

Средства за привремено онеспособљавање по дефиницији служе за тренутно, краткотрајно и за дуже време нешкодљиво онеспособљавање лица и материјалних добара. Примена таквог оружја није довољна да се дефинитивно савладају лица и материјална добра против којих се користе јер су ефекти које изазивају пролазног карактера. Због тога је неопходно коришћење ефеката који се њима изазивају. Поред тога, неопходно је коришћење погодности које настају њиховим активирањем, што се чини применом потребних средстава принуде. О томе сведоче бројни успешни примери онеспособљавања лица и материјалних добара против којих су коришћена средства за привремено онеспособљавање, најчешће током препада,¹¹ али и током заседа и обезбеђења, односно у сличним ситуацијама.

Противтерористичке јединице употребљавају *акустично-оптичка* средства за привремено онеспособљавање од 1977. године. Наиме, током ослобађања талаца из отетог авиона у Могадишу (Сомалија) које је, без сопствених губитака, извела немачка противтерористичка јединица GSG-9 ослобођено је свих 86 путника и чланова посаде. Том приликом лишена су живота тројица, а рањен је један отмичар. Спасовање талаца из иранске амбасаде у Лондону, 1980. године, изведено је ангажовањем британског SAS-а и такође није било губитака међу припадницима противтерористичке јединице, док су лишена живота сва шесторица отмичара. Акција је окончана тако да није погинуо ни један талац. Најзад, слична је била и акција ослобађања талаца из отетог авиона на марсељском аеродрому (Француска), 1994. године, током које су лишена живота сва четворица отмичара, али су рањена два путника и два члана посаде. Ослобођено је 160 талаца а акцију је извела француска противтерористичка јединица *GIGN*. Међутим, током акција рањено је девет припадника те јединице.

Утицај *хемијских средстава* за привремено онеспособљавање на ефективност варијаната ангажовања противтерористичких јединица

¹¹ Наводе се примери успешне примене током препада акустично-оптичких средстава за привремено онеспособљавање јер се на најупечатљивији начин демонстрира утицај наведених средстава на ефективност варијаната ангажовања противтерористичких јединица.

за извођење препада, заседа и обезбеђења разматра се посебно за лепљиве пене, смирујуће агенсе и надражљивце. Наиме, сваком од наведених врста хемијских средстава за привремено онеспособљавање другачије се утиче на ефективност варијаната ангажовања противтерористичких јединица. При том, утицај лепљивих пена и надражљиваца остварује се у случају препада, заседа и обезбеђења, а смирујућих агенса – само у оквиру препада, јер та средства нису прилагођена за заседе и обезбеђења.

Лепљивим пенама које се користе према правилима која се морају уважавати приликом формирања варијаната ангажовања противтерористичких јединица за извођење препада, заседа и обезбеђења, готово тренутно и краткотрајно онеспособљавају се за коришћење погодна материјална добра (врата, прозори, прекидачи електричних инсталација, уређаји итд.). Поред тога, њима се могу ојачавати средства за спречавање, чиме се спречава њихово померање. На посредан начин, тиме се спречавају терористи и остале категорије опасних криминалаца да користе наведена материјална добра, што може довести до слабљења њихове позиције, а јачања позиције снага које емитују лепљиве пене. Међутим, нема примера успешног коришћења средстава за емитовање лепљивих пена јер су спреј-боце са тим пенама уведене у оперативну употребу 2002. године, тако да још нема проверених података.¹²

Ако се спроводи према правилима, онеспособљавање лица хемијским тровањем помоћу емитовања *смирујућих агенса* има обележја тренутности, краткотрајности и трајне нешкодљивости. При том је неопходно да се користе погодности које настају њиховим активирањем, што се чини средствима принуде. Пример употребе смирујућих агенса је акција ослобађања талаца из московског позоришта „Дубровка“ крајем 2002. године. Смирујући агенс у гасовитом стању који је емитовала руска противтерористичка јединица „Алфа“ узроковао је бројне последице, међу којима и смрт 127 од око 900 талаца, док је од последица паљбе из ватреног оружја страдало двоје људи. Остали таоци су имали здравствене проблеме мањег или већег интензитета, који су настали као последица емитовања смирујућег агенса. Смртност и здравствене тегобе талаца изазвани су грешкама у припреми и остварењу варијанте ангажовања „Алфе“, јер такве последице могу да се избегну правилним формирањем, вредновањем и остваривањем, што омогућује примењена хемијска материја. Циљ емитовања смирујућих агенса био је онеспособљавање терориста успављивањем, што је и постигнуто. Иако су могли само да их лише слободе, припадници „Алфе“ су лишили живота и све успављивањем онеспособљене терористе, којих је било педесет троје. Онеспособљавањем терориста емитовањем

¹² Видети опширније у: „NLWP 1999 Annual Report“, Annex, Internet, 22. april 2002. <http://www.jnlwd.usmc.mil/Documents/1999AnnualReport.pdf>.

смирујућих агенса смањује се њихова безбедност и стварају се услови за успешно обављање задатака противтерористичких јединица.

Ако се користе према правилима која се морају уважавати приликом формирања варијаната ангажовања противтерористичких јединица, *надражљивцима* се особе онеспособљавају готово тренутно и краткотрајно. Онеспособљавање правилним хемијским тровањем надражљивцима је нешкодљиво, што одговара намени и задацима противтерористичких јединица више него коришћење смртоносних средстава принуде. О томе сведоче бројни успешни примери онеспособљавања лица против којих су коришћена средства за емитовање надражљиваца.

Употреба сузавца, познатијег као *CN*, први пут је евидентирана 1912. године у Паризу, приликом сузбијања грађанских нереда.¹³ Због успеха који је том приликом постигнут, пре свега због изненађења, почео се примењивати и у војсци. Надражљивци су у војсци први пут масовно употребљени током Првог светског рата. Међутим, због малог броја средстава, неразвијене тактике, задовољавајућег квалитета коришћених хемијских материја, тј. њихових физичко-хемијских одлика, нису оствариване довољне концентрације контамината. Између два светска рата развијани су надражљивци и средства њихове примене, тако да су та средства успешно коришћена 1935/1936. године током војног ангажовања Италије у Етиопији, а нешто касније и Јапана на територији Кине. Након Другог светског рата, надражљивци су масовно примењени за време америчког војног ангажовања у Вијетнаму. Користећи сузавец у Јужном Вијетнаму од 1964. године, америчке јединице су до 1969. године чак 16,5 пута повећале количину употребљене хемијске материје. Док је 1964. дејствовано са 162 тоне, 1969. године количина примењеног сузавца износила је 2.684 тоне.¹⁴ Успешности примене хемијских средстава за привремено онеспособљавање допринела је и мала смртност особа које су контаминирани. Од 10.400 затрованих, погинуло је 120 особа, што износи нешто више од један одсто. Тај однос се није променио ни наредних година, током којих је било затровано још више лица јер су дејства била интензивнија.¹⁵ На масовну примену надражљиваца указује и број врста средстава за њихову примену, који је повећан са шест, на почетку, на више од 30 средстава крајем рата.¹⁶ Пример успешне примене надражљива-

¹³ И. Лазаревић, „Средства за привремено онеспособљавање“, *Нови гласник*, бр. 5/97, Београд, 1997, стр. 51.

¹⁴ Д. Боковић, „Савремени онеспособљајући агенси типа надражљиваца“, *Научно-технички преглед*, бр. 7–8, Београд, 1982, стр. 82.

¹⁵ *Искусва у санитарском обезбеђењу у Вијетнамском рату*, Санитетска управа ССНО, Београд, 1970, стр. 88.

¹⁶ *Искусва из рада санитарских служби у локалним ратовима после Другог светског рата*, први део, Вијетнамски рат, Санитетска управа ССНО, Београд, 1980, стр. 211 и 221, и Д. Боковић, *исто*, стр. 88.

ца током Вијетнамског рата јесте заробљавање захваљујући примени сузавца, групе од 50 припадника вијетнамских снага која се крила међу 400 цивила.¹⁷

Има мало података о примени надражљиваца током извођења препада јер се као најстрожа тајна чува свака предност у знању, нарочито када је реч о новим технологијама. Ипак, има извесних података. Наиме, познат је случај ослобађања талаца препадом из једне банке у Шведској 1973. године. Том приликом је вишеструки повратник у затворе у банци држао четворо талаца – три жене и једног мушкарца. Захтевао је да се пусти из затвора и доведе у банку један његов пријатељ, и да им се након тога, дозволи да се безбедно удаље из банке. Ради личне безбедности, намеравали су да задрже таоце до доласка на безбедно место. „Талачка“ ситуација трајала је шест дана. За то време покушавано је ослобађање талаца преговорима. Након неуспеха, полиција их је ослободила применом хемијских средстава. Наиме, полицајци су неопажено дошли до просторије у којој су били таоци и успели да убаце сузавац. Потом су отмичари и таоци напустили просторију, заклањајући се од дејства сузавца, и отмичари су одмах положили оружје и предали се полицији.¹⁸

Надражљивци су коришћени и током грађанског рата на простору СФРЈ, а први евидентирани случај односи се на противснајперска дејства тим оружјем, и против снајперског пара који је дејствовао на подручју Сарајева. Тада су две хемијске бомбе пиротехничког типа убачене у гаражу у којој су били снајперисти, и обојица су лишени живота због смртоносне концентрације која је створена у малом простору. У септембру 1993, током напада јединица Кордунашког корпуса на Дивосело, хрватске снаге су дејствовале активно, између осталог, испаливањем пет-шест хемијских тромблонских мина. Због стављања заштитних средстава у заштитни положај, те због мале концентрације хемијске материје, примена тих средстава није била успешна. У рејону Турња хрватске снаге су такође примениле хемијска средства, и то у виду отровно-димних кутија, и том приликом је одбијен напад јединица Кордунашког корпуса. Најзад, у тзв. бихаћком цепу такође су коришћене отровно-димне кутије ради напуштања заклона, чиме су постизани велики успеси.¹⁹

Умањење борбене способности јединица које настаје као последица примене хемијских средстава представља променљиву која, поред метеоролошких и географских обележја простора, односно времена, зависи и од места, односно улоге контаминиране јединице у борбеном распореду. Тако су истраживања у НАТО-у показала да се тај степен креће од незнатног, за британске ваздухопловне базе у Не-

¹⁷ *Искуства у санитарском обезбеђењу у Вијетнамском рату*, исто, стр. 89.

¹⁸ Видети опширније у: М. Кларин, *Таоци*, „Политика“, Београд, 1979, стр. 64 и 65.

¹⁹ И. Лазаревић, *исто*, стр. 58.

мачкој, до 30 одсто за америчке трупе у првом борбеном ешелону²⁰ на једној вежби у Сједињеним Државама. На основу тога, може се закључити да су дејства надражљивцима на снаге најуспешнија у непосредном борбеном додиру.

Надражљивци типа *OS* такође доприносе ефективности варијаната у којима се предвиђа њихова употреба и у којима се користе. Да би вредновали спрејове *OS*, амерички истраживачи су спровели истраживање у балтиморској полицији од јула 1993. до марта 1994. године. Њиме је утврђено да је од почетка примене спреја *OS*, смањен број напада на полицајце, а када је ипак до њих дошло, 21 од 174 (11 одсто) полицајца задобио је лакшу врсту повреде. Међутим, након тога, нико од њих није тражио лекарску интервенцију и због те повреде није било изостанака с посла.²¹ При том су контаминирани 174 особа ради савладавања отпора који су пружале, и од њих је повређено 14 особа (или осам одсто), али тако да нису затражиле лекарску помоћ.²²

Када се наведени подаци преведу у домен ангажовања противтерористичких јединица током извођења препада, заседа и обезбеђења, може се закључити да наведене јединице надражљивцима остварују максималан ефекат јер увек дејствују из непосредног додира с противником. То значи да се онеспособљавају незаштићени терористи који су изложени дејству надражљивца, и то у много већем проценту него противничке јединице у непосредном борбеном додиру, јер оне имају много веће могућности заштите. Онеспособљавањем терориста смањује се њихова безбедност и стварају услови за успешно обављање задатака противтерористичких јединица.

Бројни примери примене *електричних средстава* за привремено онеспособљавање указују на успешно онеспособљавање и савладавање лица против којих су коришћена. При том су евидентирани случајеви коришћења тих средстава за привремено онеспособљавање као првих (најчешће и јединих), односно наредних средстава принуде јер је примена претходних средстава била неуспешна. У вези с препадом, заседама и обезбеђењем током којих се савладавају лица која пружају отпор, поучан је пример из САД који се догодио у августу 2002. у Портланду. Наиме, возач камиона изазвао је саобраћајну незгоду под дејством алкохола и удаљио се са лица места. Принудно је заустављен ангажовањем полиције, али је након тога одбијао да напусти кабину камиона. Тада је дејствовано кинетичком муницијом са сачмом у врећици и пробијено ветробранско стакло камиона. Након тога, дејствовано је надражљивцем хемијске материје *OS*, да би се возач принудио да изађе из камиона, али он на то није реаговао, вероватно због тога

²⁰ Д. Боковић, *исто*, стр. 82.

²¹ M. S. Edwards, J. Granfield, J. Omen, *Evaluation of Pepper Spray*, National Institute of Justice, s.l, 1997, p. 6.

²² *Исто*, стр. 1.

што је био под дејством алкохола. Најзад, за његово онеспособљавање и извођење из кабине камиона успешно је употребљен „тејзер“.²³ Осим као у наведеном примеру, могући су и случајеви у којима се „тејзери“ користе као прво средство за онеспособљавање лица. Таквих и сличних случајева веома је много, пошто су таква оружја у оперативној употреби око три деценије.

Стално повећање броја полицијских управа на територији САД које у своје наоружање уводе електрична средства за привремено онеспособљавање и све чешћа примена указују на то колико су та средства корисна. Тако је полиција округа Оранџ на Флориди, као једна од последњих у низу која је увела електрична средства за привремено онеспособљавање, применила та средства 2001. године у 228 случајева.²⁴ Исте године та средства принуде полиција тог округа употребљавала је чешће од свих осталих. На другом месту је била употреба хемијских средстава, (221 случај), а на трећем месту – физичка снага (52 случаја примене).²⁵ Иако се може сумњати да је такав однос и у другим полицијским управама у САД, ипак се на основу генерализације може закључити да је употреба електричних средстава за привремено онеспособљавање (посебно „тејзера“) толико успешна да све више замењује остала средства принуде која се примењују на „дохватној дистанци“, као што су физичка снага, службена палица и надражљивци (емитовани ручним хемијским спреј-боцама). Такође, коришћењем „тејзера“ може се готово избећи појава повређивања полицајаца током интервенција. На пример, „тејзер“ је много безбедније средство од службене палице јер 16 одсто полицајаца бива повређено током њене употребе, што се не дешава током употребе наведених средстава.²⁶ Будући да је службена палица за полицајце безбеднија од физичке снаге, може се закључити да је „тејзер“ безбедније средство принуде и од физичке снаге. У односу на пиштољ, револвер и аутомат, „тејзер“ треба разматрати са становишта последица по нападача и његове могућности да угрози безбедност полицајаца. Наиме, „тејзером“ се за око пола секунде онеспособљава лице без обзира на то где је погођено. С друге стране, да би се наведеним врстама ватреног оружја изазвала тренутна смрт лица или она која наступа за краће време од пола секунде потребно је да се нападач погоди у одговарајући део лица. При томе треба узимати у обзир чињеницу да погодак из ватреног оружја у срце омогућава лицу да, у просеку, живи још 14 секунди, током којих може да угрози безбедност полицајаца и осталих људи у домету средстава којима располаже (при томе су посебно опасна таква дејства против терориста са самоубилачким намерама).²⁷ Дакле, „тејзерима“ се омогућава већа безбедност лицима која их користе.

²³ Видети шире на Интернет-адреси: [http://www.taser.com/ htm](http://www.taser.com/htm), 24. април 2002.

²⁴ Исто.

²⁵ Исто.

²⁶ Исто.

²⁷ Исто.

Утицај *кинетичких средстава* за привремено онеспособљавање на резултате формирања варијаната ангажовања противтерористичких јединица за извођење препада, заседа и обезбеђења разматра се посебно за (не)пробојне пројектиле и сачму, несмртоносне бомбе и мине, с једне, и заустављаче возила, с друге стране. То је последица различитих ефеката који се постижу употребом наведених врста кинетичких средстава за привремено онеспособљавање.

Ефекти *кинетичких (не)пробојних пројектила и сачме, бомби и мина* готово да су идентични. Због тога на резултате формирања варијаната препада у којима се подразумева употреба тих оружја утиче удар извршног елемента наведених средстава у тела лица против којих се користе, а изазива се јак тренутни и краткотрајан бол, после чега су противници онеспособљени за наставак дотадашњих активности. Поред тога, наведена средства се користе и као противматеријална средства за привремено онеспособљавање која служе за пробијање препрека (на пример, муниција с металним прахом²⁸ која једина није намењена и за дејство против људи) ради њиховог стављања ван функције заштите лица против којих се ангажују противтерористичке јединице. То потврђују успешни примери онеспособљавања лица против којих су коришћена наведена средства. Међу њима посебно су занимљиви случајеви од 15. децембра 1987. који су се десили у Јудеји, Самарији и Гази (Израел), током којих је усмрћено двадесетак Палестинаца, што је узроковано тиме што су припадници израелских снага безбедности непрописно употребили кинетичку несмртоносну муницију.²⁹ Најиме, на каменице које су на њих бацали Палестинци, превртање и паљење аутомобила, Израелци су, по врстама, количини и тактичко-техничким одликама, одговорили скромним средствима за привремено онеспособљавање. Пошто је таква принуда била недовољна да спречи грађанске неред Палестинаца, Израелци су прибегли смртоносној сили, којом су изазвали смрт двадесетак Палестинаца. Тим догађајима су успели да поврате крхки јавни ред и мир на улице тих градова, али су Израелу привремено ускраћени помоћ и разумевање њихове позиције у међународној заједници, и то због прекомерне употребе силе.³⁰

Делујући према правилима која се морају уважавати приликом припреме варијаната ангажовања противтерористичких јединица за извођење препада, заседа и обезбеђења, *заустављачи возила* спречавају кретање превозних средстава. Међутим, нема примера успешног

²⁸ У чланку ће се посебно разматрати разлике везане за њихов утицај на допустивост варијаната које их садрже у односу на непробојне метке и сачму.

²⁹ Видети опширније у: „Non – Lethal Weapons Research Project“, Research Number One, 1997, Интернет <http://www.brad.ac.uk/acad/nlw/cendera1.html>, 14. јун 2002.

³⁰ Опширније у: *A Joint Concept for Non – Lethal weapons*, Department of the Navy, Washington D. C., 1998.

коришћења заустављача возила јер су ушли у оперативну употребу крајем 2000. године, али постоје текстуални и други модели (у америчкој литератури тзв. сценарији) који се развијају ради обуке у њиховој припреми за употребу и примени. На пример, један од сценарија у којем је предвиђена употреба заустављача возила текстуални је модел обезбеђења америчке амбасаде.³¹ Наиме, сценарио обезбеђења амбасаде, која је у једном тренутку угрожена проласком возила кроз безбедносни пункт, предвиђена је употреба заустављача возила због које лица у њему и ван њега, возило и околна материјална добра немају трајне штетне последице. Тим сценаријима се предвиђају савладавање лица као последица експлоатације ефекта заустављача возила и обраћање новинарима у којем се објашњава да је задатак обављен без повређених лица иако су постојали услови за примену смртоносног оружја. Најзад, у сценарију се наводе очекивања да ће такав исход ситуације имати позитивне ефекте у јавном мњењу.

На основу разматраних примера употребе средстава за привремено онеспособљавање, може се закључити да се њиховом применом могу онеспособити терористи и спречити да користе одређена материјална добра. Ако се при томе уважавају ограничења која се односе на примену средстава за привремено онеспособљавање повећава се безбедност грађана, припадника противтерористичких јединица, материјалних добара и њиховог окружења. То се постиже, пре свега, смањењем могућности терориста да им нанесу штетне последице. Међутим, изазивајући наведене ефекте, ако су употребљена на ваљан начин, средства за привремено онеспособљавање не узрокују трајне штетне последице којима би била угрожена безбедност грађана, заштићених припадника противтерористичких јединица, материјалних добара и њиховог окружења. Због последица које изазивају, средства за привремено онеспособљавање доприносе ефективности варијаната у којима се предвиђа њихова употреба у односу на случајеве у којима се њихова примена не предвиђа.

Повећању ефективности варијаната препада, заседа и обезбеђења средства за привремено онеспособљавање доприносе у специфичним случајевима и на посредан начин. Наиме, смањењем смртности и повређивања у конфликтним ситуацијама смањује се број представки грађана,³² и придобија се наклоност јавног мњења, што је посебно

³¹ Видети опширније у: „NLWP 1999 Annual Report“, Annex, Интернет, 22. април 2002, <http://www.jnlwd.usmc.mil/Documents/1999AnnualReport.pdf>.

³² Према подацима америчке фирме *Smith & Wesson*, њихових хемијских спреј-боца свих формулација у разним службама безбедности има око 500.000, од којих се у трогодишњем раздобљу употреби половина. Од тога није познат ниједан случај изазивања повреда, а посебно изазивања смртних последица. Такође, никада није евидентиран судски поступак поводом последица употребе средстава за привремено онеспособљавање (видети опширније на Интернет-адреси: <http://www.smith-wesson.com>, 17. фебруар 2003).

значајно током хуманитарних, мировних и противтерористичких операција, у којима је неспојиво лишавање живота и здравља људи са ангажовањем противтерористичких јединица. Ефективност таквих варијаната огледа се у превентивном деловању према потенцијалном додатном ангажовању противтерористичких јединица на сузбијању грађанских нереда, тероризма и оружаних побуна јер се избегавају ситуације у којима могу настати последице штетне за животе и здравље људи, односно штета на материјалним добрима и њиховом окружењу. Наведени облици угрожавања безбедности могу: 1) да буду изазвани или 2) да ескалирају због смртних последица на страни лица која угрожавају безбедност противтерористичких јединица³³ с којима се идентификује побуњена или одметнута популација.

О томе да средства за привремено онеспособљавање позитивно утичу на резултате формирања варијаната ангажовања противтерористичких јединица за извођење препада, заседа и обезбеђења указује и чињеница да су акције у којима су примењивана постале одлуке команданата противтерористичких јединица из домена допустивих варијаната. У њих су се, између осталог, сврстале тако што су биле прихватљиве и по критеријуму ефективности. Према томе, довољном степену ефективности наведених варијаната допринела су, између осталих чинилаца, и средства за привремено онеспособљавање.

Поред тих утицаја средстава за привремено онеспособљавање на ефективност варијаната ангажовања противтерористичких јединица за извођење препада, заседа и обезбеђења, утврђено је и њихово деловање на основне замисли њихових команданата. Наиме, утврђено је да повратним деловањем на критеријум ефективности из домена основних замисли команданата противтерористичких јединица средства за привремено онеспособљавање изазивају његово поопштравање. У случају да се од поопштравања критеријума ефективности у појединим основним замислима одустане, што може бити опредељење команданата у зависности од услова у којима о томе одлучују, може се закључити да исти степен остваривања циљева варијантама препада, заседа и обезбеђења којима се предвиђа употреба средстава за привремено онеспособљавање постаје реалнији, а тиме и остваривији већим бројем варијаната. Поред наведених аргумената за то да употреба средстава за привремено онеспособљавање допринеси безбедности грађана, припадника противтерористичких јединица, материјалних добара и њиховог окружења приликом ангажовања наведених јединица током извођења препада, заседа и обезбеђења, вредносни судови испитаника такође потврђују ту зависност. Наиме, испитаници су се једногласно изјаснили за то да средства за привремено онеспособљавање с различитим интензитетом утичу на препаде, заседе и обезбеђења.³⁴

³³ Смртност у сукобима може да се користи и као повод (привидан узрок) за почетак сукоба, с тим што се услови и узроци за њихово почињање стичу пре лишавања живота људи с којима се идентификовала побуњена популација.

³⁴ Видети опширније у: Д. Субошић, *исто*.

Смањење безбедности лица против којих се примењују средства за привремено онеспособљавање, уз истовремено повећање безбедности грађана, припадника противтерористичких јединица, материјалних добара и њихових окружења, није само последица примене наведених средстава. Наведеним појавама доприноси и повећање борбене и мобилизацијске готовости противтерористичких јединица уопште. Побољшањем руковођења, обучености, позадинског обезбеђења, безбедности и морала припадника противтерористичких јединица повећава се и ефективност варијаната њиховог ангажовања. Међутим, повећање безбедности, као иста последица различитих узрока из домена борбене и мобилизацијске готовости, указује на то да она може да се обезбеди и без примене средстава за привремено онеспособљавање, али се другачије испољава. На пример, наведене последице могу да се изазову тако што припадници противтерористичких јединица примењују шок-бомбе, али и корисне панцирне прслуке. Посредством повећане безбедности припадника противтерористичких јединица смањује се безбедност лица против којих они примењују средства принуде, док се, уједно, повећава безбедност грађана, материјалних добара и њиховог окружења. Због тога је примена средстава за привремено онеспособљавање одређујући узрок повећања безбедности, а тиме и ефективности варијаната ангажовања противтерористичких јединица за извођење препада, заседа и обезбеђења.

Економичност варијаната

За наведена средства за привремено онеспособљавање може се истаћи синтетичка оцена да, као средства принуде, повољно утичу на варијанте ангажовања противтерористичких јединица по критеријуму економичности. То се може документовани бројним чињеницама. Наиме, њихова правилна употреба не изазива трајне штетне последице за живот и здравље лица која су им изложена, што искључује трошкове њихове санације (осигурање, лечење, сахране, ескалације сукоба итд.).³⁵ Пошто се средства за привремено онеспособљавање користе ради смањења безбедности лица која угрожавају безбедност грађана, припадника противтерористичких јединица, материјалних добара и њиховог окружења и поновног успостављања повољног стања безбедности, може се закључити да наведена средства *непосредно доприносе економичности* остварења обавезних потциљева. Такође, кад је реч о лицима која су учесници конфликтних ситуација, не настају никакве, ни пролазне, штете због примене наведених средстава када је реч о припадницима противтерористичких јединица, јер их и

³⁵ У та лица убрајају се лица која су се противно својој вољи затекли на местима на којима су доступни њиховом дејству (на пример, таоци) и лица против којих се та средства користе.

не користе ако немају услове за заштиту од ефеката који се њима изазивају. То значи да су задовољени степени остварења пожељног потциља у свим задацима противтерористичких јединица.

Средства за привремено онеспособљавање доприносе повећању економичности током остваривања потребног степена безбедности и на *два посредна начина*. Прво, *онеспособљавањем терориста спречава се њихово дејство против материјалних добара*, чиме се у појединим случајевима штити и безбедност њиховог окружења. Наведени став потврђује пример неспособности отмичара у московском позоришту „Дубровка“ да након емитовања смирујућих агенса активирају бар део од око 120 килограма експлозива којим су били наоружани иако су, несумњиво, имали самоубилачке намере. Друго, смирујући агенси омогућавају брже ангажовање противтерористичких јединица, што се може илустровати тиме да је до акције у Москви дошло током трећег дана отмице, док је у сличним случајевима (на пример, више стотина талаца, затворени објекат, и друго) њихово ослобађање започињало знатно касније, као у јапанској амбасади у Лими (Перу), 1997. године, када је акција започета 126. дана држања талаца. Дакле, *краћим трајањем отмице смањују се трошкови ангажовања свих субјеката на њиховом ослобађању* као и део средстава којим се финансирају исхрана, здравствена нега и друге потребе талаца и отмичара.

Применом средстава за привремено онеспособљавање током ангажовања противтерористичких јединица не изазивају се трајне штетне последице ни на материјалним добрима која су им изложена, што искључује трошкове њихове санације (на пример обнова материјала на које је нанета лепљива пена, њено скидање итд.). Поред тога, ефекти наношења лепљивих пена пролазе 15 минута након наношења, тако да на том послу није потребно ангажовање људи и материјалних средстава. Због тога се они, као саставни део јединица, ангажују на савладавању лица која су објекат потраге, чиме се смањује безбедност таквих категорија лица и побољшава безбедност објеката заштите, а при том се наведени потциљеви остварују уз мање трошкова.

Постоје, међутим, случајеви примене средстава за привремено онеспособљавање током којих је неизбежно, али и оправдано, изазивање мањих штета. Наиме, активирањем средстава за привремено онеспособљавање принуде не причињавају се ненадокнадиве штете изазване рушењима, пожарима, и слично, али оне постоје у случају потребе ломљења стакала и сличних препрека мање вредности ради импровизовања отвора на препрекама (на пример, муницијом с металним прахом или сачмом у врећици) за убацавање појединих врста средстава за привремено онеспособљавање (на пример, разних врста несмртоносних бомби) да би се дејствовало против лица која су иза њих, тако да на материјалним добрима и њиховом окружењу не на-

стају оштећења већих вредности. Дакле, применом средстава за привремено онеспособљавање обезбеђује се економичније остваривање „пожељних потциљева мањег значаја“ у појединим задацима противтерористичких јединица (на пример ослобађање талаца и лишење слободе терориста и осталих категорија опасних криминалаца).

Наведене чињенице указују на то да се у задацима који се могу извести препади, заседама и обезбеђењима, током којих се правилно користе њима прилагођена средства за привремено онеспособљавање, „обавезни“, „пожељни“ и „пожељни потциљеви мањег значаја“ остварују уз највиши степен економичности, са становишта санације штетних последица, јер оне готово да и не постоје. У случају да такве последице ипак постоје (јер средства за привремено онеспособљавање нису сасвим нешкодљива),³⁶ мање су од оних које би биле изазване смртоносним средствима, па чак и непрописно примењеним блажим средствима принуде, као што су службена палица и физичка снага.

Смањењем смртности и повређивања применом средстава за привремено онеспособљавање током препада, заседа и обезбеђења *придобива се наклоност јавног мњења*, што је посебно значајно током хуманитарних, мировних, противтерористичких и сличних операција без проглашеног ратног стања у којима је неспојиво лишавање живота и здравља људи с начином њиховог ангажовања. Економичност таквих варијаната огледа се у превентивном деловању према потенцијалном додатном ангажовању противтерористичких јединица на сузбијању грађанских нереда, тероризма и побуна, јер се избегавају трошкови који су за то неопходни. Тиме средства за привремено онеспособљавање на *посредан начин* доприносе економичности варијаната ангажовања противтерористичких јединица.

Будући да је наведеним историјским примерима препада, заседа и обезбеђења потврђено да су употребом средстава за привремено онеспособљавање успешно решавани најсложенији безбедносни проблеми, наведена средства по критеријуму економичности доприносе оцени допустивости варијаната којима се предвиђа њихово коришћење. То је последица чињенице што су остварене варијанте постале одлуке из домена оних које су оцењене као најприхватљивије. Њиховој допустивости, између осталог, допринела је и економичност при остварењу обавезних потциљева. Најзад, економичности препада, заседа и обезбеђења ефектима које изазивају допринела су и средства за привремено онеспособљавање која су им прилагођена.

³⁶ Поред примера изазивања мањих материјалних штета током примене средстава за привремено онеспособљавање, могуће су и трајне штете за животе лица. На пример, различито је дејство исте концентрације смирујућих агенса на одраслог човека и дете, што се и потврдило на примеру ослобађања талаца из московског позоришта „Дубровка“. Наиме, тада је дошло до смрти већег броја деце због концентрације смирујућих агенса коју су одрасле особе, уз пролазне здравствене проблеме, ипак преживеле.

Поред наведених утицаја средстава за привремено онеспособљавање на економичност варијаната ангажовања противтерористичких јединица за извођење препада, заседа и обезбеђења, утврђено је и деловање на основне замисли њихових команданата. Наиме, утврђено је да повратним деловањем на критеријум економичности из домена основних замисли команданата противтерористичких јединица средства за привремено онеспособљавање изазивају његово поопштравање. У случају да се од поопштравања критеријума економичности у појединим основним замислима одустане, што може бити опредељење команданата, зависно од услова у којима о томе одлучују, може се закључити да исти степен остваривања циљева варијантама препада, заседа и обезбеђења којима се предвиђа употреба средстава за привремено онеспособљавање постаје реалнији, а тиме и остваривији, с већим бројем варијаната.

Економичност варијаната ангажовања противтерористичких јединица којима се предвиђа примена средстава за привремено онеспособљавање потврђују и *вредносни судови стручњака* из области ангажовања противтерористичких јединица. Наиме, утврђено је да средства за привремено онеспособљавање различитом јачином, али увек оптимизационо, утичу, на основу критеријума економичности, на варијанте ангажовања противтерористичких јединица за извођење препада, заседа и обезбеђења којима је њихова употреба предвиђена.³⁷

Повећање економичности варијаната ангажовања противтерористичких јединица током којих се примењују средства за привремено онеспособљавање ради остваривања потциљева смањења безбедности лица против којих се примењују, уз истовремено повећање безбедности грађана, припадника противтерористичких јединица, материјалних добара и њихових окружења, није само последица примене наведених средстава. Наведеним појавама доприноси и повећање борбене и мобилизацијске готовости противтерористичких јединица уопште. На пример, наведене последице могу да се изазову применом „тејзера“, али и применом метода квантитативне анализе при решавању транспортних проблема противтерористичких јединица по економским критеријумима оптимизације (нпр. минимизација утрошка горива). Посредством повећане економичности ангажовања противтерористичких јединица смањују се трошкови за остварење потциљева смањења безбедности лица против којих се примењују средства принуде, с једне, и повећања безбедности грађана, материјалних добара и њиховог окружења, с друге стране. Због тога је примена средстава за привремено онеспособљавање *одређујући узрок* повећања економичности варијаната ангажовања противтерористичких јединица за извођење препада, заседа и обезбеђења.

³⁷ Видети опширније у: Д. Субошић, *исто*.

Ефикасност варијаната

Ефикасност примене средстава за привремено онеспособљавање својеврсна је синтеза наведеног у вези с утврђивањем утицаја средстава принуде на остваривање потребног стања безбедности по критеријумима ефективности и економичности. То је последица чињенице да ефикасност представља однос ефективности и економичности. Наравно, при томе се тежи да ефикасност варијаната буде што већа (максимизира се).

Актуелни узрочно-последични однос може да се размотри, пре свега, у историјском контексту, на примеру примене смирујућих агенаса током ослобађања талаца из московског позоришта „Дубровка“. На основу тог примера, генерализацијом могу да се изведу закључци о целини утицаја који се на ефикасност варијаната ангажовања противтерористичких јединица остварују применом средстава за привремено онеспособљавање.

С обзиром на бројност отмичара и наоружање које су поседовали током отмице грађана у московском позоришту „Дубровка“ постигнут је успех³⁸ емитовањем (не)смртоносног гаса, чиме је у одређеном степену остварен обавезни циљ ангажовања противтерористичке јединице „Алфа“. При томе, међу руским специјалцима није било погинулих, чиме је остварен пожељан потциљ њиховог ангажовања. Тако су обе врсте потциљева остварене уз задовољење критеријума ефективности и економичности. Повољном односу наведених критеријума, дефинисаних као успешност примењене варијанте извођења те операције, доприноси и разматрање услова у којима је она изведена, о чему, између осталог, сведоче и изјаве талаца о понашању отмичара, односно о њиховој бруталности, непопустљивости и самоубилачким намерама, које су доносиоцу одлуке биле познате преко ослобођених талаца и захтева отмичара.

На основу наведеног, може се закључити да се ефикасност, као основно мерило оптимизације варијаната ангажовања противтерористичких јединица, такође повећава у зависности од примене средстава за привремено онеспособљавање. Наиме, наведеним средствима принуде нешкодљиво се онеспособљавају лица против којих се она користе, с једне, и, истовремено, повећава безбедност грађана, припадника противтерористичких јединица, материјалних добара и њихових окружења, с друге стране. Захваљујући тим последицама примене средстава за привремено онеспособљавање током варијаната ангажовања противтерористичких јединица, оне постају ефективније и економичније. Дакле, *пошто се ефективност повећава, а трошкови смањују, њихов количник расте, а то је управо ефикасност.*

³⁸ При чему је успешност синоним за ефикасност.

Да средства за привремено онеспособљавање позитивно утичу на ефикасност варијаната ангажовања противтерористичких јединица за извођење препада, заседа и обезбеђења потврђује и чињеница да су акције у којима су примењивана постале одлуке команданата противтерористичких јединица из домена допустивих варијаната. У њих су, између осталог, сврстане и због тога што су биле прихватљиве и по критеријуму ефикасности. Према томе, довољном степену ефикасности наведених варијаната допринела су, осим осталих чинилаца, и средства за привремено онеспособљавање.

Поред наведених утицаја средстава за привремено онеспособљавање на ефикасност варијаната ангажовања противтерористичких јединица за извођење препада, заседа и обезбеђења, утврђено је и њихово деловање на основне замисли њихових команданата. Наиме, утврђено је и да повратним деловањем на критеријум ефикасности из домена основних замисли команданата противтерористичких јединица средства за привремено онеспособљавање изазивају његово поопштравање. У случају да се од поопштравања критеријума ефикасности у појединим основним замислима одустане, што може бити опредељење команданата зависно од услова у којима о томе одлучују, може се закључити да исти степен остваривања циљева варијантама препада, заседа и обезбеђења којима се предвиђа употреба средстава за привремено онеспособљавање постаје реалнији, а тиме и остваривији, с већим бројем варијаната.

Чињеницама у вези с доприносом употребе средстава за привремено онеспособљавање ефикаснијем остваривању потребног степена безбедности грађана, припадника противтерористичких јединица, материјалних добара и њиховог окружења приликом ангажовања наведених јединица током извођења препада, заседа и обезбеђења, треба додати вредносне судове испитаника, којима се такође потврђује наведена зависност. Наиме, утврђено је да су испитаници једногласно изјавили да средства за привремено онеспособљавање с различитим интензитетом оптимизационо утичу по критеријуму ефикасности на варијанте препада, заседа и обезбеђења којима је предвиђена њихова употреба.³⁹

Смањење безбедности лица против којих се средства за привремено онеспособљавање примењују, уз истовремено повећање успеха остваривања потребног степена безбедности грађана, припадника противтерористичких јединица, материјалних добара и њихових окружења, није само последица примене наведених средстава. Наведеним појавама доприноси и повећање борбене и мобилизацијске готовости противтерористичких јединица уопште. На пример, те последице могу да се изазову применом лепљивих пена, али и тимског метода рада током процеса доношења одлука команди противтерористичких јединица. Због тога је примена средстава за привремено онеспособљавање *одређујући узрок* повећања успешности варијаната ангажовања противтерористичких јединица за извођење препада, заседа и обезбеђења.

³⁹ Опширније у: Д. Субошић, *исто*.

Закључак

Средства за привремено онеспособљавање утичу као јединствена целина на оптимизацију варијаната препада, заседа и обезбеђења којима се предвиђа њихова употреба због трајно нешкодљивих ефеката који се њима изазивају, без обзира на конструктивне разлике. Тренутним и привременим онеспособљавањем лица против којих се користе та оружја, или њиховим спречавањем коришћења појединих материјалних добара, смањује се њихова безбедност, чиме се повећава безбедност грађана који јесу или могу да буду под њиховом контролом, припадника противтерористичких јединица, материјалних добара и њиховог окружења. Због таквог деловања у домену безбедности, варијанте препада, заседа и обезбеђења којима се предвиђа употреба средстава за привремено онеспособљавање су: усмерење ка циљу (трајно нешкодљиво онеспособљавање), јефтиније (избегавање трошкова санације штета), ефикасније (успешније – с већим количничком ефикасности и економичности).

Поред репресивне димензије варијаната ангажовања противтерористичких јединица, веома је занимљива и превентивна димензија. Наиме, с обзиром на отклањање и смањење штетних последица примене средстава за привремено онеспособљавање, смањује се број представки грађана на примену средстава принуде ангажовањем припадника противтерористичких јединица током извођења препада. Тиме се смањује и број оптужби јавности на прекомерну употребу силе, због чега је наша држава донедавно била оптужена у међународним односима. Дакле, јавно мњење, као однос јавности према одређеним личностима, противтерористичким јединицама и другим елементима вредновања везаним за њих (на пример циљеви њиховог ангажовања), не погоршава се у условима примене средстава за привремено онеспособљавање. У савременим безбедносним околностима, јавном мњењу је неприхватљиво да током ангажовања противтерористичких јединица дође до жртава (било да је реч о мртвима или рањенима), односно до материјалне штете, посебно током мировних, хуманитарних и противтерористичких операција. Наиме, реаговање јавног мњења је такво да се наведене последице доводе у везу са злоупотребом мандата мировних, хуманитарних и противтерористичких снага у целини, те органа и организација у чије име делују. Поред тога, о томе се обавештава јавност широм света преко медија, па такви догађаји постају предмет разматрања светских и регионалних центара моћи и могу да изазову политичке, економске, безбедносне и друге штетне последице. Дакле, употребом средстава за привремено онеспособљавање смањују се неизвесности и ризици од настанка и ескалације сукоба, а посредством њих и криза.

Побољшања решења за употребу средстава за привремено онеспособљавање посебно потврђују варијанте у којима су наведена

оружја коришћена, јер су у одлуке преведене из скупа допуштених варијаната. При томе, треба узимати у обзир чињеницу да су у одлуке промовисана решења која су, међу допуштеним, највише задовољава-ла најважније критеријуме као степене остваривања, пре свега – обавезних потциљева. Када се има у виду и то да је реч о успешно оствареним варијантама решавања најсложенијих безбедносних проблема (на пример талачке ситуације), та потврда је још аргументованија.

Последице примене средстава за привремено онеспособљавање, поред осталог, јесу и интензивнија ефективност и економичност, а тиме и ефикасност варијаната препада, заседа и обезбеђења. Средства за привремено онеспособљавање доприносе оптимизацији варијаната препада, заседа и обезбеђења, по наведеним критеријумима, повећањем степена остварења свих, а посебно обавезних потциљева. Дакле, због употребе средстава за привремено онеспособљавање могуће је поопштрити наведене критеријуме оптимизације варијаната извођења препада, заседа и обезбеђења, а то значи и основне замисли команданата противтерористичких јединица у целини. У случају да се од поопштравања наведених критеријума у појединим основним замислима одустане, што може бити опредељење команданата у зависности од услова у којима о томе одлучују, исти степени остваривања циљева варијантама препада, заседа и обезбеђења којима се предвиђа употреба средстава за привремено онеспособљавање постају реалнији, а тиме и остваривији, с већим бројем варијаната.

О побољшању варијаната ангажовања противтерористичких јединица којима се предвиђа примена средстава за привремено онеспособљавање по критеријумима ефикасности, економичности и ефикасности, сведоче и вредносни судови стручњака из области ангажовања наведених организационих јединица војски и полиција. На основу њих, средства за привремено онеспособљавање оптимизационо утичу по наведеним критеријумима на остварење свих, а посебно обавезних циљева варијаната препада, заседа и обезбеђења у којима је њихова употреба предвиђена.⁴⁰

Правилном употребом осталих средстава принуде, која не спадају у средства за привремено онеспособљавање, може доћи до онеспособљавања лица и материјалних добара против којих се користе, а тиме и до нешкодљивог престанка њихових активности, односно функција, посебно оних које су усмерене на угрожавање безбедности објеката заштите. Због тога што се потребни степени остварења свих потциљева, а посебно обавезних, могу постићи и осталим средствима, и то онда када средства за привремено онеспособљавање нису предвиђена вреднованим варијантама, може се закључити да су разматрана средства одређујући узрок оптимизације оних варијаната препада, заседа и обезбеђења које их садрже.

⁴⁰ Исто.